

Turkish Studies

History

Volume 13/8, Spring 2018, p. 217-230

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13171>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Mart 2018

✓ Accepted/Kabul: Haziran 2018

👤 Referees/Hakemler: Doç. Dr. Yahya BAŞKAN – Dr. Öğr. Üyesi
Hasan TAŞKIRAN

This article was checked by iThenticate.

MELİKÜ'L-EŞREF ÂLÂEDDİN KÜÇÜK ALİ DÖNEMİ MEMLÜK TÜRK DEVLETİ TARİHİ (6 AĞUSTOS 1341-10 OCAK 1342)

Murat ZENGİN*

ÖZET

Melikü'n-nâsır Muhammed b. Kalavûn döneminde Memlûk Türk Devleti, siyâsî, idârî, askerî ve iktisâdî yönlerden en başarılı olduğu dönemlerinden birini yaşamıştır. Devlet içerisinde etkin olan emirlerin otoritesini büyük ölçüde kırmayı başaran sultan, merkezî bir devlet sistemi kurmayı başarmıştı. Melikü'n-nâsır, başta Kahire olmak üzere Memlûk ülkesinin büyük bir bölümünde oldukça sevilen bir lider idi. Merkezî bir yönetim şekli tesis etmek amacıyla oluşturduğu Nâsırıye emirleri grubu, onun ölümünden kısa süre sonra devlete müdahalede gecikmediler. Halkın tepkisinden çekinen bu emirler, onun vasiyetine uygun olarak yerine oğlu Ebî Bekr'i geçirseler de kısa süre sonra onu tahttan indirdiler. Melikü'l-eşref Âlâeddin Küçük Ali, kardeşi Ebî Bekr'in hallinden hemen sonra Emir Kavsûn tarafından yeni sultan ilan edildi. Tahta çıktığında henüz sekiz yaşında olan Âlâeddin Küçük, yaklaşık beş ay süren saltanatı boyunca Nâib-i saltana makamında bulunan Emir Kavsûn ve Nâsırıye'nin diğer emirlerinin tahakkümü altında kaldı. Emir Kavsûn, memlûk olarak yetişmeyen tüccâr kökenli bir devlet adamı idi. Sultan Âlâeddin Küçük'ün Nâib-i saltanası sıfatıyla devlet işlerine müdahale etmesi, Nâsırıye'nin önde gelen diğer emirlerini rahatsız etmiş ve bu nedenle bu emirler arasında bir otorite çatışması doğmuştur. Bu çatışma, Emir Kavsûn'un hapsedilmesi ve Sultan Âlâeddin Küçük'ün tahttan indirilmesiyle sonuçlanmıştır. Makalemizde, çoğunlukla Nâsırıye emirleri arasındaki otorite çatışmasına sahne olan Sultan Âlâeddin Küçük Ali dönemi Memlûk Türk Devleti tarihi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âlâeddin Küçük Ali, Kavsûn, Nâsırıye, Otorite Çatışması.

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, El-mek: murat.zengin@inonu.edu.tr

**HISTORY OF MAMLUK TURKISH STATE IN THE PERIOD OF
AL-MALİK AL-AŞRAF ALĀADDİN KUJUK ALI (6 AUGUST 1341-
10 JANUARY 1342)**

ABSTRACT

The Mamluk Turkish State is one of the most successful periods of political, administrative, military and economic aspects, at the time of Malik al-Nāsir Muhammad b. Qalāwūn. The sultan succeeded in breaking the authority of the orders which were active in the state to a great extent, and he established a centralized state system. Malik al-Nāsir was a very popular leader in a large part of the territory of Mamluk, especially Cairo. The group of Nasīriyah amīrs that he created in order to form a centralized administration, delayed intervention in the state shortly after his death. These orders, hesitating from the reaction of the people, took their son Abū Bakr in place of his will, and soon they sent him out of the throne. Al-Malik al-Aşraf Alāaddin Kujuk Ali was proclaimed a new sultan by Amir Qawsūn shortly after his brother Abū Bakr. Almost eight months old on the throne, he was under the control of Amir Qawsūn and other Nasīriyah amīrs, who were in the nā'ib al-saltanah (vice-sultan) office during his reign for about five months. Amir Qawsūn was a merchant-based statesman who did not grow up as a mamluk. The intervention of Sultan Alāaddin Kujuk as a nā'ib al-saltanah (vice-sultan) in the state affairs disturbed other leading Nasīriyah amīrs and an authority conflict was born between these orders. This conflict resulted in the imprisonment of Amir Qawsūn and the demotion of Sultan Alāaddin Kujuk. In our papers, the history of the Mamluk Turkish State in Sultan Alāaddin Kujuk Ali period, which is often the scene of the conflict of authority between the Nasīriyah amīrs, has been dealt with in detail.

STRUCTURED ABSTRACT

The Mamluk Turkish State is one of the most successful periods of political, administrative, military and economic aspects, at the time of Malik al-Nāsir Muhammad b. Qalāwūn. The sultan succeeded in breaking the authority of the orders which were active in the state to a great extent, and he established a centralized state system. Malik al-Nāsir was a very popular leader in a large part of the territory of Mamluk, especially Cairo. The group of Nasīriyah amīrs that he created in order to form a centralized administration, delayed intervention in the state shortly after his death. Amir Qawsūn, was expelled from Cairo all the family of Sultan except Alāaddin Kujuk Ali, although these orders, which were hesitant by the reaction of the people, had passed his son Abū Bakr in accordance with his will. Al-Malik al-Aşraf Alāaddin Kujuk Ali was proclaimed a new sultan by Amir Qawsūn shortly after his brother Abū Bakr. Almost eight months old on the throne, he was under the control of Amir Qawsūn and other Nasīriyah amīrs, who were in the nā'ib al-saltanah (vice-sultan) office during his reign for about five months. Amir Qawsūn was a merchant-based statesman who did not grow up as a mamluk. The intervention of Sultan Alāaddin Kujuk as a nā'ib al-saltanah (vice-sultan) in the state affairs disturbed other leading

Nasīriyah amīrs and an authority conflict was born between these orders. Damascus was the headquarters of the Mamluk Turkish State of provincial organization. Damascus was also the center of Syria, also known as Bilād-i Şam. Because most of the country's land was located in this geographical area, Damascus was one of the important centers controlling Cairo. The history of the Mamluk Turkish State after the death of Sultan Malik al-Nāsir Muhammad is the history of the struggle of the amirs to rule over the state. This struggle manifested itself as Cairo-Damascus rivalry. Damascus amirs against the oppression of Qawsūn on Al-Malik al-Aşraf Alāaddin Kujuk Ali in Cairo, supported to Ahmad, who was the other son of Sultan Malik al-Nāsir Muhammad in Karak. The Cairo-Damascus competition in this period was symbolized by Amir Qawsūn -Amir Altunbukha in the case of Alāaddin Kujuk-Şahab a-din Ahmad. Amir Qawsūn wanted to remove him because he saw Şahab a-din Ahmad, who resides in Karak, as a major obstacle to the acquisition of the land. The opposition group of Damascus of headed by Emir Altunboğa attacked Cairo on this initiative of Amir Qawsūn, Amir Qawsūn was arrested and Sultan Alāaddin Kujuk Ali was thrown off the throne and replaced with his brother Şahab a-din Ahmad.

There are some studies that indirectly deal with this period of the history of the Mamluk Turkish State: *The Amir Qawsūn, Statesman and Courtier? (720-741 AH/1320-1341)*, in his monographical work, Jo Van Steenberg, shed light on the political-administrative history of the period in particular for Amir Qawsūn. Fatih Yahya Ayaz has received a detailed review of the competition of the Nasīriyah amīrs in his article of *Memlük Sultanlarından Seyfeddin Ebübekir ve Alaeddin Küçük Dönemlerinde (741-742/1341) Büyük Emirler Arasındaki Mücadeleler*. We did this work because it was not a special work that took the reign of Al-Malik al-Aşraf Alāaddin Kujuk Ali for about a hundred and sixty days. We discussed in the paper, the history of Al-Malik al-Aşraf Alāaddin Kujuk Ali of Mamluk Turkish history in detail from the political, military and administrative aspects, in particular, the conflict between the Nasīriyah amīrs. The sources of the first-hand sources of the period belonging to the authors such as Mufaddal Abi'l-Fadāil, Ibn al-Verdi, Safadi, Ibn Kāshir and Habib al-Halabī and the sources belonging to the authors such as Makrizi, Ibn Taghribardi, Kādī Suhba and Ibn Iyās were meticulously examined. Therefore, the article is the history of Mamluk Turkish State in the period of Al-Malik al-Aşraf Alāaddin Kujuk Ali.

Nasīriyah memālik immediately intervened in the state administration immediately after the death of Malik al-Nāsir Muhammad. Sultan Abū Bakr, the first son of Malik al-Nāsir Muhammad, who came to the throne on the throne of Malik al-Nāsir Muhammad, lost his life as well as Nasīriyah could not stop his influence. Sultan Alāaddin Kujuk remained a symbolic sultan because of the fact that his age is small and he is in possession of an intelligent state man like Amir Qawsūn. Although the principles were not clearly defined, it was fifteen years old to prove the rush of a Sultan in the Mamluk Turkish State. Since the Sultan was ruled by the nā'ib al-saltanah (vice-sultan) until his birth, the Amir Qawsūn ruled the state with the title of nā'ib al-saltanah (vice-sultan) of Sultan Alāaddin Kujuk. Amir Qawsūn was not a soldier growing up in the mamlūk system but was later included in the system. For this reason, even though the chances of becoming a sultan are quite low, he has worked systematically in the point of obtaining a land. First, the

sultan Abū Bakr was killed in the exile of Qūs; secondly, he has misused the possibilities of the state to form a good group. Other prominent orders of Nasīriyah were allied with the other son of Malik al-Nāsir Muhammad, who resides in Karak shortly after he became aware of this purpose. The real target of the Nasīriyah amirs was to save the state from the control of Amir Qawsūn, so Şahab a-din Ahmad was preferred to Sultan Alāaddin Kujuk. It is reinforced by the fact that Alāaddin Kujuk is not killed after being depressed and kept in the eye for many years.

Keywords: Alāaddin Kujuk Ali, Qawsūn, Nasīriyah, authority conflict.

Giriş

Melikü'n-nâsır Muhammed'in (1293-1294/1299-1309/1310-1341) ölümünden sonra Memlûk Türk Devleti, siyâsî ve askerî anlamda başarısız bir sürece girmiştir. Melikü'n-nâsır Muhammed'in öldüğü 1341 yılından 1361'e kadar oğulları Ebî Bekr, Küçük, Ahmed, İsmail, Şâban, Hacı, Hasan ve Sâlih saltanat icrâ etmişlerdir. Memlûk Türk Devleti'nde hanedan anlayışı olmadığından sistemden yetişen bir memlûk, şartların lehine olması ve talihin yardımı ile saltanat makamını elde edebiliyordu (Kopruman 2005:107). Melikü'l-mansûr Kalavûn (1279-1290) ve onun soyundan gelenler 103 yıl boyunca saltanat makamında oturmayı başardılar. Kalavûn'un üç oğlundan biri olan Melikü'n-nâsır Muhammed'in üçüncü saltanatı döneminde devlet; siyâsî, askerî, iktisâdî ve kültürel alanlarda ciddi bir ilerleme kaydetti. Melikü'n-nâsır Muhammed, çoğu kendi yetiştirmesi olan ve bu nedenle Nâsîriye memâliki olarak adlandırılan yeni bir memlûk zümresi teşkil ederek merkezî bir yönetim anlayışı oluşturmayı başarmıştı (Mazor 2014-2015:3; Steenbergen 2001:464). Nâsîriye memlûkları, Melikü'n-nâsır'ın ölümünden sonra yerine geçen oğulları üzerinde baskı kurarak efendileri döneminde sağlanan istikrarın bozulmasına neden oldular. Melikü'n-nâsır'dan sonra tahta çıkan sekiz oğlundan sadece İsmail eceliyle ölmüştür. Bunun dışındakiler doğrudan veya dolaylı olarak Nâsîriye memlûkları tarafından öldürülmüşlerdir. Melikü'n-nâsır Muhammed'in ölümünden sonra yerine geçen ilk oğlu Ebî Bekr'dir (Zengin 2018:261). Ebî Bekr, Nâsîriye'nin nüfuzunu kırmak isteğinden bu zümrenin ileri gelenlerinden Emir Kavsûn¹, Emir Dokuztimur el-Hamevî² ve Emir Cengeli b. el-Bâbâ³ tarafından tahttan indirilerek Kûs'a⁴ sürüldü (İbnü'l-Verdî 1996: II:321; İbn Kesir 1995: XIV:306; Habib el-Halebî 1986: III:24; İbn Dokmak 1982:368; Kadı Şuhbe 1994: I:206; Makrizî 1997: III:338; İbn Hacer 1993: I:462; İbn Tağrıberdî 1992: X:14; İbn İyâs 1960: I:151). Onun Kûs'a sürülmesinden hemen sonra Âlâeddin Küçük tahta çıkarıldı.

¹ Emir Kavsûn, aslen bir Memlûk olmayıp 1320'de Altınordu hükümdarı Özbek Han'ın kızı veya yeğeni olan Dolanbay'ın Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed ile evlilik töreni nedeniyle Kahire'ye gelen heyet içerisinde yer alan bir tüccâr idi. Melikü'n-nâsır Muhammed tarafından satın alınarak Nâsîriye ümerâsı arasına dâhil edilmişti (Kortantamer 1973:125; Safedî 2009: IV:88-90; Safedî 2000: XXIV:207-209; Kadı Şuhbe 1994: I:278-281; İbn Hacer 1993: III:257; İbn Tağrıberdî 1992: X:38; Steenbergen 2001:450).

² Tam künyesi Dokuztimur el-Hamevî es-Sâkî olan bu zat, Nâsîriye memâlikinin önde gelenlerinden biri idi. Kızlarından biri sâbık Sultan Ebî Bekr ile diğeri ise Sultan Melikü's-sâlih İsmail ile evlenmişti (Safedî 2009: II:411-413; Habib el-Halebî 1986: III:81; Kadı Şuhbe 1994: I:463-466; İbn Hacer 1993: II:225; İbn Tağrıberdî 1990: VI:420).

³ Diyarbakır Türklerinden olan Cengeli, kültürel kimliği ile ön plana çıkmıştı. Nâsîriye memâlikinden olan bu devlet adamı Melikü'n-nâsır Muhammed'in üçüncü saltanatı döneminde Kerek nâipliği başta olmak üzere önemli hizmetler yapmıştı (Safedî 2009: II:108-111; Safedî 2000: XI:154-155; Habib el-Halebî 1986: III:81; Makrizî 1997: IV:22; Kadı Şuhbe 1994: I:460-461; İbn Hacer 1993: I:539-540; İbn Tağrıberdî 1988: V:22-24).

⁴ Kahire'nin güneyinde Nil Nehri üzerinde yer alan Kûs, idarî olarak Sâide Bölgesi'nde yer aldığından Sâide olarak da bilinmektedir (Yâkût el-Hamevî 1997: IV:413; Makrizî 1998: I:657-658).

A- Tahta Çıkışı (21 Safer 742/6 Ağustos 1341)

Âlâeddin Küçük, Mısır'da tahta çıkan on dördüncü Memlûk sultanı, Melikü'n-nâsır Muhammed'in saltanat icrâ eden ikinci oğludur. Annesi, Ümmü Veled olarak bilinen Ordu Türkîyye'dir (Makrizî 1997: III:338; İbn Tağrıberdî 1992: X:14; Bauden 2009:63). Emir Kavsûn tarafından Melikü'n-nâsır Muhammed'in aile üyelerine karşı yapılan darbe neticesi Âlâeddin Küçük hariç Melikü'n-nâsır Muhammed'in tüm çocukları Kûs'a sürülmüştü (Habib el-Halebî 1986: III:24; İbn Kesîr 1995: XIV:306; Makrizî 1997: III:338; İbn Hacer 1993: I:462; İbn Tağrıberdî 1992: X:14; Zengin 2018:267). 21 Safer 742/6 Ağustos 1341'de başta Kavsûn olmak üzere diğer emirlerin ittifakıyla devlet tahtına sekiz yaşındaki⁵ Âlâeddin Küçük, el-Melikü'l-eşref lakâbıyla oturtuldu (İbn Dokmak 1982:368; Makrizî 1997: III:338; İbn Tağrıberdî 1992: X:19; İbn İyâs 1960: I:151; Yalçın 2013:397).

1- İdârî Atamalar

Âlâeddin Küçük'ün tahta çıkışının ardından, Emir Seyfeddin Dokuztimur el-Hamevî, Nâib-i Saltana makamından alındı (Safedî 2009: II:412; Habib el-Halebî 1986: III:26; Kadı Şuhbe 1994: I:465). Ondan boşalan Nâib-i Saltana makamına Emir Kavsûn atandı (İbn Kesir 1995: XIV:306; Habib el-Halebî 1986: III:26; İbn Hacer 1993: III:257) ve kısa süre sonra yönetimi devraldı. Memlûk Türk Devleti yönetim anlayışında, askerî, idârî ve ekonomik yönlerden güçlü olan bir memlûk, devletin başına geçebilmekte idi. Emir Kavsûn, şartların kendisi açısından henüz olgunlaşmadığı ve karizmatik Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'in hatırasının canlı oluşu gibi nedenlerle sultan olmayı o an için düşünmemişti. Kendisinin de mensubu bulunduğu Nâsırîye ümerâsı, devlet içerisinde oldukça nüfuz sahibi olup olası bir saltanat girişiminde bunların desteğinin sağlanması gerekmektedir. Uygun ortam gelene kadar efendisi Melikü'n-nâsır Muhammed'in oğlu Âlâeddin Küçük'ü sultan ilan ettirmiş, nihaî hedefini gerçekleştirene kadar beklemiştir.

Sabık Sultan Ebî Bekr'in halli sırasında o an için Kahire'deki Hızanetü'l-Şemâil Hapishânesi'ne konulan Emir Altunboğa el-Mardanî⁶ aynı gün serbest bırakıldı (İbn Tağrıberdî 1985: III:69); fakat Emir Kutluboğa el-Fahrî el-Hamevî⁷, Emir Tâcâr ed-Devadâr⁸, Emir Meliktımur el-Hicâzî⁹ ve Şedd-i Emâir Şihâbî bu hapishaneden alınarak İskenderîye Hapishânesi'ne sevk edildiler. Taşrada görev yapan nâiplerden yeni Sultan için yemin almak üzere Emir Bulak el-Câmedâr, Halep Nâibi Taştımur es-Sâkî'ye¹⁰, Emir Barsboğa, Dımaşk Nâibi Altunboğa es-Sâlihî'ye¹¹; Emir Ceriktımur b. Bahadır, Trabulus Nâibi'ne ve Hama Nâibi Emir Efdâl b. Melikü'l-

⁵ İbnü'l-Verdî, Habib el-Halebî ve İbn Şihne, Âlâeddin Küçük'ün tahta çıktığında sekiz; İbn Dokmak ve İbn İyâs, yedi; Kadı Şuhbe, altı yaş dört aylık; Safedî, Makrizî ve İbn Tağrıberdî, beş yaşında olduğunu kaydetmektedirler (İbnü'l-Verdî 1996: II:321; Habib el-Halebî 1986: III:26; İbn Şihne 1997:281; İbn Dokmak 1982:368; İbn İyâs 1960: I:151; Kadı Şuhbe 1994: I:207; Safedî 2009: IV:96; Makrizî 1997: III:338; İbn Tağrıberdî 1992: X:19).

⁶ Hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Safedî 2009: I:391-392; Safedî 2000: IX:209-210; Kadı Şuhbe 1994: I:379; İbn Hacer 1993: I:409; İbn Tağrıberdî 1985: III:67-70.

⁷ Hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Safedî 2009: IV:72-78; Safedî 2000: XXIV:191-195; Kadı Şuhbe 1994: I:275-278; İbn Hacer 1993: III:250-252.

⁸ Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed döneminde Devadârlık makamına yükselen ve bu nedenle Devadâr Tâcâr olarak ünlenen bu devlet adamı, Nâsırîye memâliki arasında Hasekîye-i Sultan idi (Safedî 2009: II:382-384; Safedî 2000: XVI:217-218; İbn Hacer 1993: II:213-214; İbn Tağrıberdî 1990: VI:360).

⁹ Hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Safedî 2009: V:276-278; Safedî 2000: XXVI:33-36; İbn Hacer 1993: IV:358-359.

¹⁰ Hummâs-ı ahdar/yeşil nohut olarak da bilinen bu devlet adamı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Safedî 2009: II:395-399; Safedî 2000: XVI:251-254; İbn Hacer 1993: II:219-220; İbn Tağrıberdî 1990: VI:392-394.

¹¹ Melikü'l-mansûr Seyfeddin Kalâvûn el-Elfî'nin memâlikinden biri olan Emir Âlâeddin Altunboğa es-Sâlihî, Melikü'n-nâsır Muhammed'in tahttan feragati üzerine onunla birlikte Kerek'e giden emirlerden idi. Melikü'n-nâsır Muhammed üçüncü kez tahta çıkınca Altunboğa'yı Ümerâ-ı mie sınıfına yükseltti. Çaşnigirlik ve Hâciplik görevlerinin ardından Emir Argûn en-Nâip'in vefatı üzerine Cemâziyelevvel 741/Ekim-Kasım 1340'de Halep Niyâbeti Hâcipliği görevine atandı. Bu görevi yürüttükten bir müddet sonra Dımaşk Nâibi Emir Seyfeddin Tengiz'in telkiniyle görevinden alınarak Kahire'ye çağrıldı. Daha sonra Gazze nâpliği görevine atanan Altunboğa, 6 Muharrem 741/2 Temmuz 1340'de Dımaşk Niyâbeti'ne

müeyyed İsmâil'e gönderildiler. Bahsi geçen nâipler yeni sultana –şimdilik- biât ettiler. Hâciplik makamına Emir Mesûd b. Hatir yeniden atandı.¹² Bu gelişmelerin ardından Emir Kavsûn, konumunu güçlendirmek için kendi safında yer alan ümerâ ve askerlere çeşitli bağışlarda bulundu: Emir-i mie (yüz başı) rütbesinde olanlara 1000'er, Emir-i tablhâne (kırk ya da seksen başı) rütbesinde olanlara 500'er, Emir-i aşere rütbesinde olanlara 100'er, Mukaddemü'l- halka (halka askerlerinin öncüsü)'ya 50'şer ve ecnâda (rütbesiz asker) 10'ar dinar olmak üzere ciddî bağışlarda bulundu (Makrizî 1997: III:339; İbn Tağrıberdî 1992: X:20).

17 Rebiülevvel 742/31 Ağustos 1341'de sâbık Nâib-i saltana Emir Dokuztimur es-Sâkî, Melikü'l-efdâl b. Melikü'l-müeyyed Ebû'l-fidâ yerine Hama Niyâbeti'ne atandı. Melikü'l-efdâl ise Dımaşk Takdimetü'l-elfliğine yükseltildi. Hama Nâibliği görevine, Eyyübî soyundan yöneticiler atanmaktaydı. Dokuztimur, Hama'ya atanan ilk Memlûklü devlet adamıdır (Safedî 2009: II:412; Makrizî 1997: III:340; Kadı Şuhbe 1994: I:210-460; İbn Tağrıberdî 1992: X:21; İbn Tağrıberdî 1990: VI:421).

B- Nâsırîye Ümerâsı Arasındaki Otorite Çatışması

Melikü'n-nâsır Muhammed b. Kalavûn'a ait olan ve bu aidiyetlikleri nedeniyle Nâsırîye olarak adlandırılan memâlikin sayısı bir hayli fazla idi. Bu memâlik, efendileri Melikü'n-nâsır Muhammed'in hangi oğlunun veliaht ilan edileceği hususunda ihtilafa düşmüşlerdi. Sultan, oğlu Ânu'ku veliaht ilân etmiş (İbn Tağrıberdî 1992: IX:78); fakat Ânu'ku, babasının sağlığında vefat etmişti (Kortantamer 1973:245; İbn Tağrıberdî 1992: IX:123). Oğlunu kaybetmiş olmanın üzüntüsüyle herhangi bir veliaht tayin etmeyen Sultan, ölüm döşeğinde iken başta Emir Kavsûn olmak üzere Nâsırîyenin ileri gelen emirlerinin telkiniyle oğlu Ebî Bekr'i veliaht ilan etti (Kortantamer 1973:264; İbnü'l-Verdî 1996: II:319; Safedî 2009: I:469; İbn Kesîr 1995: XIV:303; Habib el-Halebî 1986: III:17; İbn Şihne 1997:281; Kadı Şuhbe 1994: I:133; İbn Tağrıberdî 1992: IX:126; Steenbergen 2001:462; Steenbergen 2006: 23-24-147; Zengin 2018:260). Bu durum, Kerek'te ikâmet eden sultanın diğer oğlu Şihâbüddin Ahmed'i destekleyen muhalif bir Nâsırîye yapılanmasını ortaya çıkardı (Safedî 2009: IV:89; Safedî 2000: XXIV:208).

Sultan Âlâeddin Küçük'ün ağabeyi olan Şihâbüddin Ahmed, babası Melikü'n-nâsır Muhammed tarafından Kerek idaresine atanmıştı (Cezerî 1998: II:107; Kortantamer 1973:119; Makrizî 1997: III:88). Sâbık Sultan Ebî Bekr'in saltanatının ilk günlerinde kardeşi Ebî Bekr'in saltanatına karşı çıksa da saltanatı ele geçirme noktasında o için herhangi bir teşebbüste bulunmamıştı. Kardeşi Ebî Bekr'in halli ve aile üyelerinin Kûs'a sürülmesinin ardından Memlûklü tahtını ele geçirme noktasında çeşitli faaliyetlerde bulundu. Kerek Nâibi Meliktumur Sercivânî, Emir Kavsun'a bir mektup yollayarak Şihâbüddin Ahmed'in tahtı ele geçirme ihtimaline karşı ne tür tedbirler alınması gerektiğini sordu. Kavsûn gelen bu haber üzerine durumu istişâre ettirdi. İstişâre neticesinde Şihâbüddin Ahmed'in de Kûs'a sürülmesi kararı çıktı. Emir Doğan önderliğinde bir kuvvet, Şihâbüddin Ahmed'i derdest etmek üzere Kerek'e gönderildi (Makrizî 1997: III:340; Kadı Şuhbe 1994: III:208; İbn Tağrıberdî 1992: X:21). Emir Doğan'ın saf değiştirerek Şihâbüddin Ahmed'i yaşanan gelişmeler hakkında bilgilendirmesi üzerine Ahmed, Dımaşk ümerâsıyla temasa geçti (Makrizî 1997: III:341; Kadı Şuhbe 1994:III:208; İbn Tağrıberdî 1992: X:22).

atandı (Kortantamer 1973:237; Safedî 2009: I:388-391; Safedî 2000: IX:208-209; Habib el-Halebî 1986: III:33; Kadı Şuhbe 1994: I:117-260-261; Makrizî 1997: III:371; İbn Hacer 1993: III:408-409; İbn Tağrıberdî 1985: III:53-56).

¹² Emir Mesûd, ilk kez Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed döneminde hâciplik makamına atanmıştı. Dımaşk nâibi Emir Seyfeddin Tengiz el-Hüsâmî'nin öldürülmesinden sonra 1341'de Gazze nâipliğine atanan Mesûd, burada yedi ay görev yaptıktan sonra Dımaşk'a çekilmişti. Sultan Âlâeddin Küçük'ün saltanatının başlarında Safer 742/Ağustos 1341'de yeniden hâciplik makamına atandı (Safedî 2009: V:260, 261).

Emir Kavsûn, Nâsırîye memâlikinden olup Zümerrezîye Tabakası'nda¹³ bulunan memlûkları kendi tasarrufuna almak istiyordu. Bu amaçla adamlarından birini Zümerrezîye Tabakası'nın üstazına göndererek onları satın almak istediğini bildirdi. Bu guruptan olumsuz cevap alınca içerisinde Şeyhûn, Sargıtmış, Aytemüş ve Abdülgâzi gibi Melikü'n-nâsır Muhammed'in Hasekiyesi arasında bulunan emirleri talep etti. Bu emirler: "Biz Sultanın (Melikü'n-nâsır Muhammed) memâlikiyiz, Kavsûn'un değil" şeklinde haber yollayınca Kavsûn, sayıları 100'ü bulan bu grubu tedip için Barsboğa el-Hâcib'i gönderdi. Barsboğa'nın üzerlerine geldiğini öğrenen Hasekiye memâliki, Emir Baybars el-Ahmedî'ye teveccüh ederek onu liderleri ilan ettiler (İbn Tağrıberdî 1992: X:22). Emir Baybars, Cengeli el-Bâbâ'yı da ittifaka dâhil etmeyi başardı ve bütün emirler Kavsûn'u ortadan kaldırmak üzere Kalatü'l-Cebel'e baskın yaptılar. Kavsûn, baskına gelen bu emirlerden elli sekizini öldürerek baskından kurtulmayı başardı (Kadı Şuhbe 1994: III:212; İbn Tağrıberdî 1992: X:23).

Dımaşk ve Halep emirlerinden birçoğu Sultan Âlâeddin Küçük'ün saltanatına karşı Kerek'te ikâmet eden Şihâbuddin Ahmed'i destekliyordu. Dımaşk Nâibi Altuboğa es-Sâlihî ve Halep Nâibi Taştımur es-Sâkî, Şihâbuddin Ahmed ile yazışarak bu desteklerini açığa vurmuşlardı (Safedî 2009: IV:76; Steenberg 2006:113-149). Kalatü'l-cebel baskımından kurtulmayı başaran Emir Kavsûn, ümerânın Şihâbuddin Ahmed'i tahta geçirme faaliyetlerine karşı, 25 Rebiülahir 742/8 Ekim 1341'de Emir Kutluboğa el-Fahrî mukaddemliğinde içerisinde Emir Kumarî-i Kebir¹⁴ ile Aha Bektımur es-Sâkî gibi tablâne ve aşerâtan yirmi dört emirin bulunduğu bin kişilik orduyu 10.000 dinar harcırah ile Şihâbuddin Ahmed üzerine yolladı (Kadı Şuhbe 1994: III:212). Emir el-Hac Almelik¹⁵ ve Emir Cengeli el-Bâbâ başta olmak üzere birçok emir bu sefere gönülsüz katılmış idi (İbn Tağrıberdî 1992: X:26). Emir Kavsûn, gelişmeleri takip etmek üzere Siryâkus'a¹⁶ geçmişti. Bu sırada Halep Nâibi Taştımur es-Sâkî, Kavsûn'un Melikü'n-nâsır Muhammed'in ailesini Kûs'a sürmüş olması ve Şihâbuddin Ahmed üzerine ordu sevk etmesi nedenleriyle isyan etti (Safedî 2009: II:398; Makrizî 1997: III:345; Kadı Şuhbe 1994: III:214; İbn Tağrıberdî 1992: X:26).

Şihâbuddin Ahmed, Kutluboğa el-Fahrî önderliğindeki ordunun kendisini derdest etmek üzere harekete geçtiğini öğrenince Halep Nâibi Taştımur es-Sâkî ile iritbat kurarak Kavsûn'dan kurtulmak üzere onun desteğini istedi. Taştımur, saltanat adayı olan Şihâbuddin Ahmed'den gelen bu teklif üzerine hemen işe koyuldu ve Kahire ümerâsına haberler göndererek onları Kavsûn'a karşı

¹³ Zümerrezîye Tabakası, Zehebîye memâliki olarak da bilinmektedir. Hitay ve Kıpçak ülkesinden getirilen ve Kale Eyvanı'nda istihdam edilen memâlikin oluşturduğu özel bir tabakadır (İbn Tağrıberdî 1992: X:22).

¹⁴ Melikü'n-nâsır Muhammed b. Kalavûn'un Kumarî adında iki memlûku bulunmakta idi. Bunlardan ilki Bektımur es-Sâkî'nin kardeşi ve Türk ülkesinden gelmiş olması münasebetiyle Kumari et-Tatar olarak bilinen Emir Kumarî'dir. Bu Kumarî, Kumarî-i Kebir (Büyük Kumarî) olarak ünlenmiştir. Melikü's-sâlih İsmail döneminde Üstadârlık makamına atanmış, Melikü'l-kâmil Şabân döneminde ise Trabulus nâipliği yapmıştır. Trabulus nâibi iken Şam emlâkına el koyduğu gerekçesiyle Sultan Melikü'l-kâmil Şabân tarafından görevinden alınmış ve Emir Almelik ile birlikte İskenderîye'de tevki edildikten sonra Cemâziyelâhir 747/17 Eylül-Ekim 1346'de burada öldürülmüştür. Diğer Kumarî, Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'in damatlarından olup Emir-i Şikâr olarak görev yapıyordu. Bu Kumarî, Melikü'n-nâsır Şihâbuddin Ahmed ve Melikü's-sâlih İsmail dönemlerinde Emir-i Âhurluk yapmış ve 5 Cemâziyelevvel 743/6 Ekim 1342'de ölmüştür (Makrizî 1997: III:390-42; İbn Hacer 1993: III:256; Kadı Şuhbe 1994: I:301-341-497; İbn Tağrıberdî 1992: X:102-140).

¹⁵ Aslen Elbistan Türklerinden olan Emir el-Hac Almelik, Melikü'l-mansûr Kalavûn tarafından yetiştirilmiştir. Mansûrîye memâlikinin önde gelenlerinden biri idi (Safedî 2009: I:399-401; Safedî 2000: IX:214; İbn Hacer 1993: I:411; İbn Tağrıberdî 1985: III:85-88).

¹⁶ Kahire'nin kuzeyinde ve Bilâd-ı Şam yolu üzerinde yer alan Siryâkus, Memlûk sultanlarının avlanma bölgelerinden biri idi. 723/1323'te Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed, avlanmak üzere bölgeye geldiğinde sırtında çok şiddetli bir ağrı hissetti ve avı yarıda keserek Kahire'ye döndü (Makrizî 1998: III:587). Bu hastalıktan kurtulunca şükür mahiyetinde Siryâkus ormanı içerisindeki açık alana bir hangâh ve köşkün yapılmasını emretti. 723/1323'te yapımına başlanan bu hangâh ve köşk 725/1325'te tamamlanarak Melikü'n-nâsır Muhammed, dört içtihad kadısı, âlim ve sülâhler katıldığı bir törenle hizmete açıldı (Nüveyrî 2004: XXXII-XXXIII:136-137; Cezerî 1998: II:72-73; Kortantamer 1973:109; Habîb el-Halebî 1986: III:149-150; Yılmaz 2014:17-19). Hangâh etrafında yapılan hamamların sayısı zamanla arttığından burası bir kaplıca merkezi haline geldi. Hangâhın giderleri sultanın özel bütçesi olan Hâs-ı sultânî'den tedarik edildiğinden Memlûk sultanları, avlanmak, dinlenmek, tedavi olmak ve salgınlardan korunmak gibi nedenlerle sık sık bu bölgeye gitmişlerdir.

oluşturulan ittifaka davet etti. Bu amaçla Kahire'ye yollanan Taştımur'un habercisi, Kahire yakınlarındaki Katya'da yakalandı. Bu şekilde ittifaktan haberdar olan Kavsûn, Taştımur'un hoşdaşı olması münasebetiyle üzerinde etkili olabileceğini düşündüğü Dımaşk Nâibi Altunboğa es-Sâlihî'ye durumu bildirip ondan Taştımur'u uyarmasını istedi (Kadı Şuhbe 1994: III:215). Ayrıca Altunboğa'ya birçok hediye ve değerli mal göndererek onu tarafına çekmeye çalıştı. Altunboğa, gelen bu değerli hediyeler karşısında Kavsûn'a itaatini bildirdi (Ayaz 2007:264). Emir Kavsûn, Dımaşk Nâibi'nin kendisine olan bağlılığını garanti altına alsın da bu defa Emir-i Âhur Aydoğmuş¹⁷ ile ihtilafa düştü. Aydoğmuş, Kavsûn'un takip ettiği politikadan memnun olmayıp ona muhalefet etmeye başladı (İbn Tağrıberdî 1992: X:27).

Emir Kavsûn, Halep Nâibi Taştımur'u isyanından vazgeçirmek üzere ona teşrif gönderse de Taştımur bunu kabul etmedi. Kabul etmediği gibi Kavsûn'dan üstazı olan Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'in Kûs'a sürdüğü ailesini kendi yanına, Halep'e, göndermesini istedi. Kavsûn ise onun bu isteğini reddetti (İbn Tağrıberdî 1992: X:28).

Şihâbuddin Ahmed'i derdest etmek üzere Kerek'e gönderilen Emir Kutluboğa el-Fahrî, fevri bir hareketten çekiniyor ve gelişmelerin seyrine göre safını belirlemek için burada bekliyordu. Emir Kutluboğa, Halep Nâibi Taştımur ve Hama Nâibi Dokuztimur el-Hamevî Dımaşk ümerasının da desteğini alarak Şihâbuddin Ahmed b. Melikü'n-nâsır Muhammed'i sultan ilan edip ona Melikü'n-nâsır lakabını verdiler (Kadı Şuhbe 1994: X:220). Kutluboğa el-Fahrî, Kerek'e girerek Şihâbuddin Ahmed'e sultan ilân edildiğini bildirdi (Safedî 2009: IV:76; Makrizî 1997: III:346; İbn Tağrıberdî 1992: X:28).

Şihâbuddin Ahmed'in sultan ilan edilmesi üzerine Emir Kavsûn, Dımaşk Nâibi Altunboğa es-Salihî'ye resmî bir yazı göndererek Halep Nâibi Taştımur ile savaşmasını bildirdi. Ayrıca Humus, Safed ve Trabulus nâiblerinin de Altunboğa'ya destek olmalarını istedi. Altunboğa, Hama Nâibi Dokuztimur'u tedip için buraya bir ordu gönderdikten sonra Halep'e hareket etti. Taştımur, Altunboğa'nın üzerine geldiğini öğrenince Halep'i terk ile Dulkadirli Türkmenlerinin elinde bulunan Elbistan'a kaçmak zorunda kaldı. Elbistan'a varınca Emir Eretna'ya haber gönderip topraklarından geçmek için ondan izin istedi. Eretna, Taştımur'un bölgede ikameti için her türlü tedbiri sağlayarak ona günlük 1000 dinar bir harcırah tayin etti. Kendisi o sırada Timurtaş oğlu Küçük Hasan ile savaş halinde olduğundan Taştımur'u karşılayamamıştı. Savaşı kazandıktan sonra Taştımur'u Kayseri'de ağırladı (Makrizî 1997: III:347; Kadı Şuhbe 1994: III:216; İbn Tağrıberdî 1992: X:29; Yinanç 1989:13).

Dımaşk Nâibi Altunboğa, Halep'e varınca Taştımur'un Anadolu'ya kaçtığını öğrendi. Bunun üzerine Taştımur'un tüm malına, memâlikine ve diğer taşınmazlarına el koyarak durumu Kahire'ye bildirdi (İbnü'l-Verdî 1996: II:321). Halep'in Altunboğa tarafından ele geçirilmesi üzerine daha önce Kutluboğa el-Fahrî safında yer alan ve sayıları otuz iki civarından olan emirler yeniden Emir Kavsûn tarafına geçtiler. Kavsûn, çeşitli iktâlar vererek bu emirleri ödüllendirdi (İbn Tağrıberdî 1992: X:30). Kutluboğa el-Fahrî, gerek Taştımur'un Halep'i bırakarak Anadolu'ya kaçması gerekse bazı emirlerin Kavsûn tarafına geçmesi üzerine, kurduğu ittifakın tehlike altında olduğunu anladı.

¹⁷ Melikü'n-nâsır Muhammed'in hasekiye emirleri arasında yer alan bu devlet adamı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Safedî 2009: I:422-423; Safedî 2000: IX:273-274; Kadı Şuhbe 1994: I:320-322; İbn Hacer 1993: I:426-428; İbn Tağrıberdî 1985: III:165-169.

Gazze Nâibi Aksungur es-Sallârî¹⁸, Safed Nâibi Eslem en-Nâsırî¹⁹ ile Dımaşk ümerâsından Sancar el-Çavlı el-Cumekdâr²⁰ ve Timur es-Sâkî'yi ittifaka dâhil ettikten sonra vakit kaybetmeden Altunboğa es-Sâlihî ile savaşmak üzere Dımaşk'a hareket etti. Gazze Nâibi Aksungur es-Sallârî, Altunboğa'ya Kahire'den gelecek olası bir yardımı kesmek üzere Kahire-Dımaşk güzergâhındaki stratejik noktaları tutmakla görevlendirildi. Dımaşk'a giren Kutluboğa, öğleden sonra Hama Nâibi Dokuztimur'un da kendisine katılmasıyla Dımaşk'ı kontrol altına aldı. Dımaşk minarelerinden "Altunboğa ve Kavsûn'un birer gâsıp oldukları, Dımaşk halkının ve burada ticaret yapan tüccârların mallarını çaldıkları, bununla da yetinmeyerek yetimin malına dahi el uzattıkları" şeklinde duyurular yapıldı (Safedî 2009: IV:76). Daha sonra Şihâbuddin Ahmed'e sancak, gâşiye ve sair saltanat alâmetleri gönderildi (Makrizî 1997: III:349; İbn Tağrıberdî 1992: X:30).

Emir Kavsûn, Dımaşk'ın Kutluboğa tarafından işgali üzerine Hâcib Barsboğa²¹, Vezir Mahmûd²² ve Âlâeddin Ali b. Tuğrul önderliğindeki bir kuvveti Gazze'ye, Utlamış el-Kerimî önderliğindeki kuvveti de Halep'e yolladı. Altunboğa'ya kâsıdını (haberici) yollayarak Utlamış'a tâbî olarak Kutluboğa ile savaşmasını bildirdi (Makrizî 1997: III:349; Tağrıberdî 1992: X:30). Altunboğa, Utlamış'ı karşılamak üzere Humus'a gitmişti. Kutluboğa, Kavsûn'un gönderdiği ordu ile karşılaşmak üzere Han-ı Lâçin bölgesinde konuşlandı (Safedî 2009: II:412). İki tarafın toplam asker sayısı 13000 atlı idi.²³ İki taraf arasında üç gün süren müzâkereler yapıldıysa da herhangi bir sonuç alınmadı. Altunboğa es-Sâlihî'nin adamlarından bir kısmı Kutluboğa el-Fahrî safına geçtiler. Kutluboğa, bunu fırsat bilip Altunboğa ordusu üzerine saldırdı ve onu büyük bir hezimete uğrattı. Altunboğa, canını zor kurtararak Gazze tarafına kaçmak zorunda kaldı. Kutluboğa, mutlak bir zafer elde etmiş olarak Dımaşk'a döndü ve o sırada Anadolu'da bulunan Halep Nâibi Taştımur es-Sâkî'ye haber yollayarak onu Dımaşk'a davet etti (Safedî 2009: II:398). Ardından yeni sultan Melikü'n-nâsır Şihâbuddin Ahmed b. Melikü'n-nâsır Muhammed adına hutbe okutup sikke bastırdı. Dımaşk minarelerinden yeni sultanın Şihâbuddin Ahmed olduğu duyuruldu (İbnü'l-Verdî 1996: II:321;

¹⁸ Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'in Aksungur adında iki memâliki vardı. Her ikisi de kaynaklarda Nâsırî nisbesiyle geçmektedir. Bunlardan biri olan Aksungur en-Nâsırî, Melikü'n-nâsır Muhammed döneminde Emir-i Şikârlık yapmıştı. Sultanın kızlarından biriyle evlenen bu Aksungur, Melikü'l-eşref Âlâeddin Küçük döneminde önce Gazze ardından da Trabulus Niyâbeti'ne atanmış ve 19 Rebiülahir 748/29 Temmuz 1347'de vefat etmiştir (İbn Tağrıberdî 1984: II:496-499; Kadı Şuhbe 1994: III:515; İbn Hacer 1993: I:394). Diğer Aksungur ise Aksungur en-Nâsırî es-Sallârî'dir. Bu Aksungur, Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'den önce Emir Sallâr'ın memâliki idi ve üstazının ölümü üzerine Melikü'n-nâsır Muhammed'in memâliki arasına dâhil edildi. Zamanla, ileri gelen devlet adamları zümresine yükselen Aksungur es-Sallârî, Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed tarafından Emir Taştımur es-Sâkî yerine 21 Muharrem 741/17 Temmuz 1340'de Safed niyabetine atandı. Bir süre burada görev yaptıktan sonra Mesûd b. Hatir yerine Ramazan 741/Şubat-Mart 1341'de Gazze niyabetine atandı (Kadı Şuhbe 1994: III:119-126). Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed öldüğünde Gazze Niyâbeti görevini yürüten Aksungur, yeni sultan Ebî Bekr tarafından görevinde bırakıldı. Şihâbuddin Ahmed ve Melikü's-sâlih İsmail dönemlerinde Nâib-i Saltana olarak görev yapan bu Aksungur, Muharrem 744/Mayıs-Haziran 1343 yılında hapis bulunduğu İskenderiye'de öldürüldü (Kadı Şuhbe 1994: III:424; İbn Tağrıberdî 1984: II:499-500).

¹⁹ Eslem en-Nâsırî, Melikü'n-nâsır Muhammed'in üçüncü saltanatının başında Silahdârlık makamına atanmıştı. 725/1324-1325'te Yemen seferine memur edildi. İstenilen başarıyı göstermemesi üzerine sefer dönüşü sultan tarafından tutuklanarak İskenderiye Hapishânesi'ne konuldu ve on yıl mahpus kaldıktan sonra affedilerek Ramazan 741/Şubat-Mart 1341'de Safed nâibliğine atandı. Sultan öldüğünde Safed nâibi olarak görev yapıyordu. Emir Eslem, Şâbân 747/Kasım-Aralık 1346'de öldü (Kadı Şuhbe 1994: III:486-487).

²⁰ Sancar el-Çavlı, aslen Amid Türklerinden olup Melikü'z-zâhir Baybars döneminde Memlûk ülkesine gelmişti. Melikü's-sâlih İsmail döneminde Hama ve Gazze nâipliği görevlerine getirilmiş, 9 Ramazan 745/14 Ocak 1345'te vefat etmiştir (Habib el-Halebî 1986: III:75; İbn Hacer 1993: II:170-172).

²¹ Hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Safedî 2009: I:445-446; Safedî 2000: X:71-72; İbn Hacer 1993: I:474; İbn Tağrıberdî 1985: III:282-283.

²² Vezir Mahmûd, uhdesinde bulunan Bağdat vezirliği görevini terk ile 738/1337-1338'de Kahire'ye sığındı. Kısa sürede Melikü'n-nâsır'ın ilgisini çekti. Sultanın ölümünden sonra vasiyeti üzerine oğlu Ebî Bekr tarafından vezirlik makamına atandı. İbn Hacer 1993: IV:331).

²³ Safedî ve ondan iktibas ile İbn Hacer, bu savaşa katılan atlı sayısını 19000 olarak kaydetmektedirler (Safedî 2009: IV:75; Safedî 2000: XXIV:193; İbn Hacer 1993: III:251).

Makrizî 1997: III:349; Kadı Şuhbe 1994: III:221; İbn Hacer 1993: III:251; İbn Tağrıberdî 1992: X:31).

Han-ı Lâçin’de hezimete uğrayarak Gazze’ye sığınan Altunboğa, Hâcib Barsboğa ve beraberindekiler Emir Kavsûn’a mağlup olduklarını bildirdiler. Kavsûn, bu habere oldukça öfkelenmiş ve Kahire’de bulunan Kutluboğa’nın kardeşi Şed-i Şaraphâne Ahmed’i derdest etti. Kutluboğa el-Fahrî, Emir Kavsûn’a bir mektup yollayarak onu, üstazı Melikü’n-nâsır Muhammed b. Kalavûn’un ailesini Kûs’tan Kahire’ye getirmesi yönünde uyardı. Ayrıca onu, sâbık sultan Ebî Bekr’i öldürmekle itham etti. Şihâbuddin Ahmed’e biat etmesi kaydıyla istediği yere yönetici olarak atanacağını da bildirdi (Ayaz 2007:268). Emir Kavsûn, Kutluboğa’dan gelen bu mektup üzerine kendi safında yer alıp o sırada Gazze’de bekleyen Dımaşk Nâibi Altunboğa es-Sâlihi, Trablus Nâibi Erektay ve otuz civarında emire sincap kürkünden yapılmış altın işlemeli elbiseler ile ayakkabılar gönderdi. Ayrıca Ümerâ-yı Dımaşk (Suriye emirleri) olarak bilinen emirlere 300.000 dinar para ve 400 zırh (karkal) göndererek onları Kahire’ye davet etti. Bu hediyelerin bir kısmını memâlik-i sultanîyenin gelirlerine el koyarak bir kısmını ise hazineden karşılamıştı (Makrizî 1997: III:350; İbn Tağrıberdî 1992: X:32).

29 Recep 742/8 Ocak 1342’de Kahire’ye gelen Suriye emirleri için görkemli bir karşılama töreni tertip edildi ve sofralar kurularak ziyafetler verildi. Gelen her emirin ikamet edeceği ev ve binek hayvanları önceden hazırlanmıştı. Kavsûn, kiler kapılarını açtırarak 600.000 dinar tutarında bir malı gelen emirlere dağıttı. Bu emirler arasında Emir Beştâk ve sâbık sultan Ebî Bekr’i öldürenler de bulunuyordu. Emir-i Âhur Aydoğmuş en-Nâsırî, Melikü’n-nâsır Muhammed b. Kalavûn’un ve Emir Beştâk’ın hoşdaşı, Nâsırîye ümerâsının en kıdemlisi idi. Hoşdaşını ve hoşdaşının oğlunu öldüren emirlerin Kahire’ye gelmesini kabullenemeyen Aydoğmuş, Emir Kavsûn’a muhalefet etmeye başladı. Kavsûn’un son olarak devlet anbarından 600.000 dinar değerindeki zahireyi bu emirlere ve hasekîlere dağıtması saltanatı ele geçirebileceği şeklinde yorumlandı. Emir-i Âhur Aydoğmuş; hasekîye emirlerinden Emir Akboğa el-Mardanî, Emir Yelboğa el-Yahyâvî ile Emir el-Hac Almelik, Cengeli el-Bâbâ gibi ileri gelenlerle görüşerek Kavsûn’u ortadan kaldırmak üzere ittifak etti (Makrizî 1997: III:350; Kadı Şuhbe, 1994: III:227; İbn Tağrıberdî 1992: X:32).

Emir Altunboğa es-Sâlihî, Kahire’ye gitmek üzere Gazze’den hareket ederek önce Bilbis’e ardından Siryâkus’a ulaşmıştı. Emir Kavsûn, kız kardeşinin oğlu Emir Telcek’i²⁴ Altunboğa’ya yollayarak ondan yardım istedi. Kavsûn’un bu hamlesine karşı Aydoğmuş ve ekibi hazırlıkları tamamlamak üzere geceleyin Kahire’den ayrılarak Kerek’e gittiler. Emir Telcek, Kavsûn’un yardım çağrısını Altunboğa’ya iletince o, vakit kaybetmeden Siryâkus’tan ayrıldı ve el-Hac Gölü civarında konuşlandı (Makrizî 1997: III:351; İbn Tağrıberdî 1992: X:33).

Aydoğmuş ve müttelikleri gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra yeniden Kahire’ye döndüler. Emir-i Âhur olması münasebetiyle sultanın ahırına (İstabl-i Sultanî) kolayca giren Aydoğmuş, tüm hayvanları alarak adamlarına dağıttı. Altunboğa el-Mardanî, Yelboğa el-Yahyâvî, Bahadır el-Timurtaşî, Emir el-Hac Almelik, Emir Çavlı, Emir-i Şikâr Kumarî el-Hasenî, Urunboğa/Erenboğa ve Aksungur es-Sallârî At Çarşısı’nın bulunduğu alana dağılarak Aydoğmuş’tan işaret bekliyorlardı. Cengeli b. el-Bâbâ, Baybars el-Ahmedî, Emir Turgay,²⁵ Emir Kayatimur ve Emir Vezir’in de kale meydanına gelmeleriyle Aydoğmuş harekete geçti.

Kale etrafındaki bu hareketlilikten şüphelenen Kavsûn, kendisine bir darbe yapılacağını anladı. Kalatü’l-cebel’de Kavsûn’u destekleyen hiçbir memâlik kalmamıştı. Daha önce Kavsûn’a

²⁴ İbn Tağrıberdî bu ismi Telcek; Makrizî Yelcek diye kaydetmektedirler (İbn Tağrıberdî 1992: X:33; Makrizî 1997: III:351).

²⁵ Emir Turgay en-Nâsırî, Emir Tabahî’nin memâlikinden olup onun vefatının ardından Sultan Melikü’n-nâsır’a intikal etmişti. Melikü’n-nâsır döneminde Çanşirlik ve Halep nâpliği görevlerini yapıp Melikü’s-sâlih İsmail döneminde Trablus nâpliğine atanmış ve 6 Ramazan 744/22 Ocak1344’teki vefatına kadar bu görevde kalmıştır (Habib el-Halebî 1986: III:56; İbn Hacer 1993: II:216; Kadı Şuhbe 1994: III:361).

destek veren 700 civarında memâliğin tamamı kaleyi terk etmişti. Kavsûn, herhangi bir desteğinin kalmadığını görünce kaderine razı bir şekilde odasında beklemeye başladı. Emir Aydoğmuş, refakatindeki evcâkiye ümerâsını Tablhâne-i Sultani'ye (Sultana ait silahlık) göndererek tüm silahları aldırdı. Bu silahları halka askerleri, memâlik-i sultan ve emekli emirlere (battâlin) dağıttı. Daha sonra Kavsûn'un ahırının yağmalanması emrini verdi (Makrizî 1997: III:352; İbn Tağrıberdî 1992: X:34). Vaktinde Kavsûn'dan iyilik gören bazı emirler onun ahırını yağmalamaya yanaşmadılar. Sultan Hasan Medresesi civarında baskın için konuşlanan Yelboğa el-Yahyâvi'nin memâliki, Kavsûn'un ahırını yağmalamaya yanaşmayan bu emirleri tedip etti. O sırada kale etrafında toplanan halk da yağmaya katıldı (İbn İyâs 1960: I:152). Kavsûn'un ahır ve silahhânesi bütünüyle yağmalandı. Kavsûn, galeyana gelen memâliki ve halkı teskin etmek için tüm malını vermeyi vaat etse de işe yaramadı (İbn Tağrıberdî 1992: X:35). Halk, Kavsûn'un konağını yağmalamak için harekete geçince konakta bulunan Kavsûn memâliki, yardım nidasıyla Kahire sokaklarına kaçışarak Altunboğa'ya sığındılar. Aydoğmuş, bu çatışmalarda elde ettiği esirleri Altunboğa'ya yollayarak, onu Kavsûn'u desteklemekten vazgeçirmeye çalıştı; fakat başarılı olamadı. Altunboğa, Emir Telcek, Barsboğa el-Hâcib ve Kavsûn memâliki, Kavsûn'u kurtarmak için son bir hamle yaptılar.

Kavsûn, kale penceresinden çaresizce evinin yağmalanışını izliyordu. Öğlen civarı Kavsûn'un bulunduğu odaya yönelen muhalifler onu tartaklamaya başladılar. Kavsûn, muhaliflerle malı karşılığı pazarlık yaptıysa da bir sonuç elde edemedi. Bu sırada Emir Aydoğmuş, odaya girdi. Kavsûn, Aydoğmuş'a "Malım sultana ve halka helaldir, alın sizin olsun" deyince Aydoğmuş "Biz seni istiyoruz, malın seni kurtarmaz" cevabını verdi (Makrizî 1997: III:352; İbn Tağrıberdî 1992: X:35). Bu arada Eşrefiye memâlikinden Kavsûn taraftarı bir grup silahlanmış bir şekilde kaleye geldiler. Silahlarına el konulan bu emirler, Aydoğmuş'a gönderildiler. Kavsûn, bu emirleri görünce biraz ümitlendi. Bu emirlerden Bulak el-Câmedâr ve Meliktîmur es-Sercivanî, üstazlarının oğlu Şihâbuddin Ahmed b. Melikü'n-nâsır'ın Kerek'ten gelip tahta çıkışına kadar kaleden ayrılmayacaklarını söylediler. Bu şekilde zaman kazanmaya çalıştıkları anlaşılan bu emirler, Cengeli b. el-Bâbâ ve Mesûd b. Hatir tarafından derdest edildiler.

Altunboğa, Kavsûn memâliki, Barboğa ve Telcek bu krizi sona erdirmek için muhaliflerle savaşıma kararı aldılar. Eğer başarılı olurlarsa şu üç seçenektan birini uygulayacaklardı: İlk seçenek, Aydoğmuş'un derdest edilip Kavsûn'un kurtarılması ve mevcut durumun devam etmesi; ikinci seçenek mevcut sultan Âlâeddin Küçük'ün halledilerek yerine yeni bir sultan ilan edilmesi ve son seçenek ise Şihâbuddin Ahmed'in saltanatına biat edilmesi (Makrizî 1997: III:353; İbn Tağrıberdî 1992: X:36). Aydoğmuş; Emir Barsboğa ve Emir Telcek'i yakalamak üzere Emir Kazan ve Emir Aksungur es-Sallârî'yi görevlendirdi. Ayrıca Altunboğa, Trabulus Nâibi Erektay ve diğerlerinin de yakalanması emrini verdi. O sırada Kalatü'l-cebel'de gözetiminde bulunan Emir Kavsûn, gece yarısı 100 atlı refakatinde Nil kıyısında bekleyen bir gemiye bindirilerek Kubilay en-Nâsırî nezâretinde İskenderiye Hapishânesi'ne yollandı (İbnü'l-Verdî 1996: II:321; Kadı Şuhbe 1994: III:230; İbn Dokmak 1982:372; İbn İyâs 1960: I:152). Kavsûn, hapse gönderildikten sonra nakit 400.000 dinar altın, altın işlemeli çeşitli kıyafet ve aletler, üç sandık atlas kumaş, 1.000 dinar değerinde mücevher ve her birinin uzunluğu 40 zıraya 30 zıra olan 180 çift ipek halıdan oluşan serveti yağmalandı (Makrizî 1997: III:354; İbn Tağrıberdî 1992: X:37). Kavsûn, Şihâbuddin Ahmed'in saltanatının başlarında Şevvâl 742/Mart 1342'de²⁶ Dimaşk Nâibi Altunboğa es-Sâlihî, Emir Baybars el-Hâcib ve Emir Barsboğa en-Nâsırî ile birlikte hapis bulunduğu İskenderiye'de boğdurularak öldürüldü (Safedî 2009:I:390-445; Safedî 2000: X: 71-72; Habib Halebî 1986: III:33; Makrizî 1997: III:371; Kadı Şuhbe 1994: III:261-262; İbn Hacer 1993: III:258; İbn Tağrıberdî 1985: III:283; Steenbergen 2006:130). Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed b. Kalavûn'un kızı Sâniye ile evli olan Kavsûn'un bu

²⁶ Safedî, Emir Kavsûn'un 742/1342 yılı Şevvâl/Mart veya Zilkâde/Nisan ayı sonunda öldürüldüğünü kaydetmektedir. Safedî 2009: IV:90; Safedî 2000: XXIV:209).

izdivaçtan oğulları ve kızları dünyaya gelmişti (Safedî 2009: IV:90; Safedî 2000: XXIV:209). Kardeşi Susun da Takdimetül elf rütbesinde bir asker idi (İbn Hacer 1993: III:257).

Kavsûn'un İskenderîye'ye gönderilmesinin ardından emirler 1 Şâbân 742/10 Ocak 1342'de Melikü'l-eşref Âlâeddin Küçük'ü tahttan indirerek yerine ağabeyi Şihâbuddin Ahmed'i sultan ilan ettiler (İbnü'l-Verdî 1996: II:322; İbn İyâs 1960: I:153; Yalçın 2013:398). Melikü'n-nâsır Muhammed'in saltanat icrâ eden en küçük oğlu olan Âlâeddin Küçük'ün beş ay on gün süren saltanatı döneminde Emir Kavsûn, Müdebbir-i Memleket ve ardından Nâib-i Saltanat sıfatıyla devleti yönetti. Sultanın yaşı oldukça küçük olduğundan resmi belgelere imza bile atamıyordu. Bir resmî belge düzenleneceği zaman Emir Kavsûn kalemi tutmasına yardım ediyor ve belgeyi onun gösterdiği gibi imzalıyordu (Safedî 2009: IV:96; İbn İyâs 1960: I:151; Steenbergen 2006:28). Ağabeyinin saltanata geçmesiyle göz hapsinde tutulan Melikü'l-eşref Âlâeddin Küçük, 746/1346'da dört hizmetçisi tarafından öldürüldü. Öldürüldüğünde on iki yaşında idi.²⁷

Sonuç

Nâsırîye memâliki, üstazları Melikü'n-nâsır Muhammed'in ölümünden hemen sonra devlet yönetimine müdahale etmişlerdir. Melikü'n-nâsır'ın Muhammed'in tahta çıkan ilk oğlu Sultan Ebî Bekr, Nâsırîye'nin nüfuzunu kıramadığı gibi bu uğurda hayatını da kaybetmişti. Sultan Âlâeddin Küçük, gerek yaşının küçük olması ve gerekse Emir Kavsûn gibi muhteris bir devlet adamının tahakkümünde bulunması nedenleriyle sembolik bir sultan olarak kalmıştır. Esasları net olarak belirlenmemiş olmakla beraber Memlûk Türk Devleti'nde bir sultanın rüştünü ispat etme yaşı on beş idi. Sultan, rüştünü ilân edene kadar devlet işleri Nâib-i saltana tarafından idare edildiğinden Emir Kavsûn, Sultan Âlâeddin Küçük'ün Nâib-i saltanası sıfatıyla devleti yönetmiştir. Emir Kavsûn, memlûk sistemi içerisinde yetişen bir asker olmayıp sisteme daha sonra dâhil edilmişti. Bu nedenle sultan olma şansı oldukça düşük olsa da o, tahtı elde etme noktasında sistematik bir şekilde çalışmıştır. İlk olarak sâbık sultan Ebî Bekr'i sürgün bulunduğu Kûs'ta öldürtmüştü; ikinci olarak, kendisine sâdik bir grup oluşturmak için devlet imkânlarını umarsızca kullanmıştır. Nâsırîye'nin ileri gelen diğer emirleri, onun bu amacından haberdâr olduktan kısa süre sonra Kerek'te ikâmet eden Melikü'n-nâsır Muhammed'in diğer oğlunu tahta çıkarmak üzere ittifak etmişlerdir. Nâsırîye emirlerinin asıl hedefi devleti, Emir Kavsûn'un tahakkümünden kurtarmak olduğu için Şihâbuddin Ahmed, Sultan Âlâeddin Küçük'e tercih edilmiştir. Âlâeddin Küçük'ün tahtan indirildikten sonra öldürülmeyip uzun yıllar göz hapsinde tutulması bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Ayaz, F. Y (2007), "Memlûk Sultanlarından Seyfeddin Ebûbekir ve Alaeddin Küçük Dönemlerinde (741-742/1341) Büyük Emirler Arasındaki Mücadeleler", *Dinî Araştırmalar*, IX (27): 247-273.
- Bauden, F (2009), "The Sons of al-Nasir Muhammad and the Politics of Puppets: Where Did It All Start?", *Mamluk Studies Review*, XIII (1): 53-81.
- Cezerî (1998), *Târih-i Hevâdiü's-Zamân ve Enbâihu ve Vefiyâtü'l-ekâbir ve'l-âyân*, II, (Tahkik: Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut.

²⁷ Makrizî ve İbn Tağrıberdî, Melikü'l-eşref Âlâeddin Küçük'ün öldürüldüğünde on iki yaşında olduğunu kaydetmişlerdir (Makrizî 1997: III:355; İbn Tağrıberdî 1992: X:40-99). Âlâeddin Küçük, kaynakların ittifak ile bildirdikleri üzere 746/1346 yılında öldürüldüğüne göre tahta çıktığı 742/1342 senesinde sekiz yaşında olmalıdır. Dolayısıyla İbnü'l-Verdî, Habib el-Halebî ve İbn Şihne'nin Âlâeddin Küçük'ün tahta çıktığında sekiz yaşında olduğu bilgisi (İbnü'l-Verdî 1996: II:321; Habib el-Halebî 1986: III:26; ; İbn Şihne 1997:281) teyit edilmektedir. Sultanın hangi tarihte doğduğu bilinmemekle birlikte bu bilgilere göre 734/1334'te doğduğu tahmin edilebilir.

- Habib El-Halebî (1986), *Tezkiretü'n-nebih fi Eyyâmü'l-mansûr ve'l-benih*, I-II-III, (Tahkik: Muhammed Muhammed Emin-Sâid Abdülfettâh Âşûr), Kahire.
- İbn Dokmâk (1982), *el-Cevherü's-semîn fi Seyrû'l-hulefâ ve'l-Mülûk ve's-Selâtin*, (Tahkik: Sâid Abdülfettâh Âşûr).
- İbn Hacer (1993), *ed-Dürerü'l-kâmine fi Âyâni'l mie es-Sâmine*, I-II-III-IV, (Neşreden: H. Nedevî), Beyrut.
- İbn İyâs (1960), *Bedâiü'z-zuhûr fi Vekâiü'd-duhûr*, I.
- İbn Kesîr (1995), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIV, (Çev: Mehmet Keskin), İstanbul: Çağrı Yay.
- İbn Şihne (1997), *Ravzü'l-menâzir fi İlmi'l-evâil ve'l-evâhir*, (Tahkik: Seyyid Muhammed Muhennâ), Beyrut.
- İbn Tağrıberdî (1984), *el-Menhelü's-sâfi ve'l-Müstevfi bâde'i-Vâfi*, II, (Tahkik: Muhammed Muhammed Emin-Sâid Abdülfettâh Âşûr).
- İbn Tağrıberdî (1985), *el-Menhelü's-sâfi ve'l-Müstevfi bâde'i-Vâfi*, III, (Tahkik: Nebil Muhammed Abdülaziz).
- İbn Tağrıberdî (1990), *el-Menhelü's-sâfi ve'l-Müstevfi bâde'i-Vâfi*, VI, (Tahkik: Muhammed Muhammed Emin).
- İbn Tağrıberdî (1992), *en-Nücûmu'z-zâhire fi Mülûk-ı Mısr ve'l-Kâhire*, IX-X, (Tahkik: Muhammed Hüseyin Şemseddin), Beyrut.
- İbnü'l-Verdî (1996), *Târih-i İbnü'l-Verdî*, II, Beyrut.
- Kadı Şuhbe (1994), *Tarih-i İbn-i Kadı Şuhbe*, I-III, (Tahkik: Adnan Derviş), Dımaşk.
- Kopraman, Y (2005), *Makaleler*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kortantamer, S (1973), *Agypten und Syrien zwischen 1317 und 1341 in der Chronik des Mufaddal b. Abi'l-Fada'il*, Freiburg.
- Makrizî (1997), *es-Sülûk li-Marifet-i Düveli'l-mülûk*, III-IV, (Tahkik: Muhammed Abdülkadir Âta), Beyrut.
- Makrizî (1998), *el-Mevâiz ve'l-itibar bi Zikri'l-hutat ve'l-âsâr*, I-III, (Tahkik: Muhammed Zeynuhum-Mediha eş-Şarkâvî), Kahire.
- Mazor, A (2014-015), "The "Mansuriyah Legacy":The Mansuri Amirs, Their Mamluks, and Their Descendants during al-Nasir Muhammad's Third Reign and After", *Mamluk Studies Review*, XVIII (2): 1-56.
- Nüveyrî (2004), *Nihâyetü'l-ereb fi Fünûnu'l-edeb*, XXXII-XXXIII, (Tahkik: İbrahim Şemseddin), Beyrut.
- Safedî (2000), *Kitab-ı el-Vâfi bi'l-Vefiyât*, IX-X-XVI-XXIV-XXVI, (Tahkik:Ahmed el-Arnaut-Türkî Mustafa), Lübnan.
- Safedî (2009), *Âyânü'l-asr ve Âvânü'n-nasr*, I-II-IV-V, (Tahkik: Amr Muhammed Abdülhamid), Lübnan.
- Steenbergen, J. V (2001), "The Amir Qawsûn, Statesman and Courtier? (720-741 AH/1320-1341)", (Ed: U. Vermeulen and J. Van Steenbergen), *Egypt and Syria in The Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras III* (449-466) içinde. Leuven.

Steenbergen, J. V (2006), *Order Out of Chaos Patronage, Conflict and Mamluk Socio-Political Culture, 1341-1382*, Leiden.

Yâkût el-Hamevî (1997), *Mücemü'l-büldân*, IV, Beyrut.

Yalçın, M. Fatih (2013), “Bahrî Memlûkler Döneminde Taht Değişikliğinde Saltanat Nâibinin Rolü”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/11 Fall 2103, p. 389-405, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net. DOI Number: 10.7827/TurkishStudies.5629.ANKARA-TURKEY

Yılmaz, H (2014), “Meşiyâtüşşühûy’un Doğuşu ve Mısır’da İki Hangâh: Sa’idü’s-sü’adâ ve Siryâkûs”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, XXXIV(2): 1-21.

Yinanç, R (1989), *Dulkadir Beyliği*, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.

Zengin M (2018), “Melikü’l-mansûr Ebî Bekr b.Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)”, *Turkish Studies*, X (3): 257-270.